

Ionel CÂNDEA

ASEDIUL BRĂILEI DE LA 1711. DOUĂ PUNCTE DE VEDERE CONTEMPORANE

The siege of Braila in 1711: two contemporary viewpoints

Abstract: The author makes a succinct comparative analysis of how the siege of Braila was reflected in two contemporary sources detailing the Russo-Ottoman war of 1710-1711: the chronicle of the Moldavian dignitary Ion Neculce and *The History of Wallachia, from October 1688 till March 1717*, whose author was, most probably, a boyar from Constantin Brâncoveanu's court. Both sources stress the role of Toma Cantacuzino, who, in front of his Wallachian army, disobeyed Brancoveanu's orders and joined Peter the Great's side, and participated, together with general Karl Ewald von Rönne, in the assault and conquest of the citadel of Braila (July 13-14, 1711)

Keywords: Brăila, Russian-Turkish war, chronicler Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, Constantin Brâncoveanu, Peter the Great.

*

Evenimentele petrecute la Dunărea de Jos în anul 1711, deopotrivă în Moldova și Țara Românească, odată cu venirea la domnie a lui Dimitrie Cantemir la Iași, au fost nu odată evocate și analizate în istoriografia noastră, în cea rusă sau cea sovietică, în cea turcă și europeană în general¹.

Între momentele deosebite ale confruntărilor militare², dar și ale demersurilor diplomatice³, ale intrigilor țesute cu multă pricepere atât la Istanbul⁴,

¹ Amintim aici doar câteva titluri ce probează interesul pentru „momentul” domniei lui Dimitrie Cantemir în Moldova și a evenimentelor legate de acesta: Moreau de Brassez comte de Lyon, *Mémoires politiques amusants et satyriques*, Amsterdam, 1716; Al. Brückner, *Zur Geschichte Peters des Grosse*, în „Russische Revue”, nr. 6, 1875, pp. 112-162; Al. G. Mavrocordato, *Stănilești*, în „Arhiva Societății Științifice și Literare din Iași”, V, 1894, pp. 565-597; A. Myșlaevski, *Voina s Turțeiu, 1711 goda*, St. Petersburg, 1898; V. Gervescu, *Dimitrie Cantemir domnul Moldovei*, București, 1902; N. Iorga, *Practica domnească a unui ideolog: Dimitrie Cantemir*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. III, t. XVI, 1935, pp. 211-219; idem, *Calicii lui Mihai Viteazul. Zăvira și opusculul lui D. Cantemir despre lupta între Cantacuzini și Brâncoveni*, București, 1939; Al. Boldur, *Expediția de la Prut din 1711*, în „Studii și cercetări istorice”, XIX, 1946, pp. 47-86 etc. (toate acestea într-o bibliografie esențială întocmită acum jumătate de veac de P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, București, 1958).

² Despre luptele din 1711, cea de la Stănilești și asediul Brăilei, a se vedea C. Șerban, *Un episod al campaniei de la Prut: cucerirea Brăilei (1711)*, în „Studii și materiale de istorie medie”, II, 1957, pp. 449-456, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 110-117; V. Calestru, *Dimitrie Cantemir și campania de la Prut*

cât și în cele două principate⁵, se înscriu și cele care au premers asediul și cucerirea Brăilei⁶ de către ruși, în timp ce la Stănilești, pe Prut⁷, otomanii obțineau o victorie categorică, anulând cu totul succesul de moment al generalului Karl Ewald von Rönne, alături de care se aflase spătarul Toma Cantacuzino⁸.

Vom relata pe scurt, în continuare, evenimentul așa cum a fost el văzut și înțeles de către două din personajele politice ale vremii.

Mai întâi, Ion Neculce, marele spătar al Moldovei lui Dimitrie Cantemir, prezintă episodul Brăila 1711, înfățișând pentru început cadrul diplomatic în contextul căruia avea să se opteze pentru inițiativa loviturii contra cetății Brăilei. Așadar, ne spune Ioan Neculce, Imperiul Otoman înțelesese că rușii („*moscalii*”) vin în număr foarte mare și era preocupat de posibilitatea ca nu cumva să se ridice toată Creștinătatea împotriva lor. De aceea au chemat pe Hrisant patriarhul Ierusalimului și i-au zis să scrie o carte lui Constantin Brâncoveanu, „*știind sultanul de prietenia dintre domnul Țării Românești și patriarhul Hrisant, dar și de prietenia veche a lui Brâncoveanu cu rușii*”. Dorința sultanului era aceea ca Brâncoveanu să trimită un om al lui la ruși „*să facă pace, lăsându-le rușilor drept hotar Dunărea*”.

Deci, pe această spusă (voroavă, zice Neculce) „*a trimis Brâncoveanu pe Machidon comisul aici la Iași la împăratul rușilor pe socoteala turcului [sultanului]*”. Dar împăratul Petru I n-a primit nicidecum să facă pace – „*neștiind gândul omului la ce-l aduce*” – stând cu mare împotrivire la o astfel de rezolvare Toma Cantacuzino spătarul și Dimitrie Cantemir.

Toma Cantacuzino, văr primar cu Brâncoveanu, era tratat de acesta din urmă ca un fiu, „*cu multă milă și cinste și dragoste*”. Iar el l-a abandonat pe Brâncoveanu și a fugit la Iași, la împăratul Rusiei, „*socotind că va fi el domn în Țara Muntenească [Valahia] în locul lui Brâncoveanu, și începu a-l pârî tare pe Brâncoveanu la Petru*”⁹.

Acuzația capitală era aceea că Brâncoveanu nu cheltuisese cele 300 de pungi de la împăratul Petru I pentru oaste și hrană. Toma Cantacuzino spătarul arăta lui Petru I că Brâncoveanu aștepta ca în cazul victoriei rușilor asupra otomanilor să „*închine toată țara lui la nemți [austrieci]*”, împiedicând 18.000 de sârbi să vină

(1711), în „Analele Brăilei”, s. n., V, nr. 5, 2004, pp. 111-118; Mihaela Elena Ciocoitei, *Memoria istoriei: Brăila la 1711*, în „Analele Brăilei”, s. n., VI, nr. 6, 2005, pp. 9-12.

³ Pentru tot ce a însemnat preludiul obținerii domniei de către Dimitrie Cantemir, dar și demersurile diplomatice ale lui Constantin Brâncoveanu, dușmanul său neîmpăcat, contra acestor stăruințe cf. Paul Cernovodeanu, *În vâltoarea primejdiilor. Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu (1688-1714)*, București, 1997.

⁴ A se vedea N. Edroiu, *Principalele mutații politice la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, în *Istoria românilor*, vol. VI, București, 2002, pp. 3-9.

⁵ P. Cernovodeanu, *Redimensionarea Europei în secolul al XVIII-lea. Cadrul de evoluție al Moldovei și Țării Românești*, în *Istoria românilor*, vol. VI, pp. 30-39.

⁶ Notăm aici cea mai veche relatare în scris a acestui eveniment: *Warhafftiger Journal und Relation, von demjenigen was zwischen der Armee von Sr. Czaaris. Majest. und der Türckischen Seit dem 30. Mai st. v. 1711 passiret*, Hamburg, 1711.

⁷ I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. Iorgu Iordan, București, 1955, pp. 279-284.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 279.

în sprijinul țarului, pe care – afirma vărul domnului – toată Țara Românească îl dorea ca protector.

De aceea Toma Cantacuzino solicita oaste împăratului să meargă să lovească Brăila și să o cucerească. „Și atunci, audzind muntenii și oastea Brâncovanului, toți or alerga la dînsul la Brăila, și Brâncovanul a rămâne singur, și a strânge bucate multe din olatul Brăilii și a ieși înaintea împărăției la Fălci, cu toată oastea muntenească și cu zahara”. Principele Dimitrie Cantemir avea să întărească spusele lui Toma spătarul ca să șubrezească poziția lui Brâncoveanu „și nu socotea că mai mult își face lui, că-și risipea oastea”. Pe urmă avea să regrete inutil, iar Neculce cu ironie citează vorbele filosofului „Căințele cele de apoi întru nemica sunt!” – „Căințele, după săvârșirea faptelor greșite [greșelilor], nu au nici o valoare”.

Deci împăratul a ales oaste mai de frunte de ruși, plus un polc (regiment) de moldoveni în frunte cu generalul de cavalerie Karl Ewald von Rönne și l-a pornit în grabă. Petru I îi promitea în acest moment lui Toma Cantacuzino că de nu se va închina Brâncoveanu îl va face pe el domn, iar de se va închina îl va face general. Oricum, țarul îl asigură că nu avea de ce să se teamă de Brâncoveanu vodă¹⁰.

De aici înainte ies în relief greșelile strategilor ruși: „atunci a văzut împăratul că s-a greșit prin trimiterea lui Toma la Brăila și au împărțit oastea”. I-a trimis ordin să se întoarcă, dar Toma Cantacuzino ajungea tocmai atunci la Brăila¹¹ și în trei zile ar fi cucerit cetatea. Până la plecare, el strângea provizii pentru a porni în întâmpinarea împăratului Petru I în ținutul Fălciu, scriindu-i despre toate aceste succese. Dar Lupu vornicul a interceptat aceste scrisori și le-a trimis marelui vizir Baltacı Mehmed Pașa. Astfel, rușii n-ar fi știut nimic în privința cuceririi cetății de către Toma Cantacuzino¹².

Brâncoveanu, auzind că rușii au încredințat un corp de oaste lui Toma Cantacuzino pentru a merge la Brăila, nu și-a ascuns iritarea, trimițând imediat Porții, adică trupelor marelui vizir, proviziile promise rușilor la Fălciu¹³, dar după ce oastea lui Petru I a revenit în Rusia (după bătălia de la Stănilești) i-a trimis acestuia înapoi banii achitați pentru provizii¹⁴.

O altă mărturie contemporană – echivalentă ca poziție socială cu a lui Ion Neculce – din vara anului 1711, a luării cetății Brăila, o constituie *Istoria Țării Românești, de la octombrie 1688 până la martie 1717*¹⁵. Autorul ei, socotit de Dan Simonescu „probabil un boier din apropierea lui Constantin Brâncoveanu”, este bine informat și are, în general, aprecieri asemănătoare față de evenimentul în sine. Dacă Ion Neculce, aflat în preajma lui Dimitrie Cantemir, are suficient discernământ în aprecierea corectă a faptelor, în judecata asupra protagoniștilor (Constantin Brâncoveanu, Toma Cantacuzino, Petru I), anonimul autor al *Istoriei Țării Românești*, poziționat tot lângă domn, gândește aproape la fel, explicând exact poziția conducătorului Țării Românești în 1711: „Constantin vodă Brâncoveanu

¹⁰ *Ibidem*, p. 280.

¹¹ *Ibidem*, p. 281.

¹² *Ibidem*, p. 282.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Cf. ed. Const. Grecescu, București, 1959.

*fiind chemat de turci la oaste, după ce ei trecuseră vadul de la Oblucita [Isaccea] ca să se bată cu rușii, a făcut multe meșteșuguri [demersuri] **inclusiv cu mulți bani**, împăcând pe turci să nu meargă la ei, tocmai pentru că rușii intraseră în Moldova lui Dimitrie Cantemir.*

Însă el [Constantin Brâncoveanu] nu voia să meargă nici spre o parte, nici spre alta ca să nu i se întâmple vreo greșală, măcar că mulți îl îndemnau să meargă la ruși¹⁶, iar el nici cum nu vrea ci șădea [stătea] la Urlați lângă Cricov, privind ce vor face oștile rusești și cele turcești.

Iară Toma, spătarul Șăitânescu dintr-a lui nebună mândrie, pentru că mereu avea dorința de a domni, sau datorită sfatului unchilor săi [Cantacuzinii] a lăsat cinstea ce o avea de la domnul său și binele ce-l avea [...] ca văr primar al domnului, și nu numai atât, ci mai credincios și mai iubit nu avea domnul pe altul ca pe dânsul. Iar el s-a dus la moscali [ruși] fără voia și știrea lui Constantin Brâncoveanu, de care mare întristare a avut domnul, nu atât pentru lipsa unui boieriu al țării sau pentru căci au fugit ca un ficlean, cât să temea de turci că auzind de un boieriu spătariu și rudă a lui și credincios al lui, că s-au dus, iar nu într-alt chip și crezând îi va veni și lui și țării vreo hată; care au și fost mai pre urmă, că aceasta au fost aceea întâea pricină / a nevoii lui Constandin Vodă, că au rămas întru mare necredință despre turci¹⁷.

Toma Cantacuzino, după ce s-a înfățișat țarului, i-a cerut oaste pentru a asedia Brăila „și luând-o, avea de gând să cuprindă marginea Dunării. Și i-au dat pe generalul Rönne, cu vreo 8 000 de ruși, și viind la Brăila au luat-o cu război rușii în 2-3 zile¹⁸”.

Urma înfrângerea rușilor și moldovenilor la Stănilești și rugămintea învinșilor de a încheia pace cu Poarta într-o frază cu multă iscusință alcătuită de cronicar: „[...] și s-au rugat turcilor să le dea de mâncare, care turcii primind și ei pacea, dându-le moscalii Azacul, cetatea care este în gura apei Donului de intră în marea ce să chiimă Meotis și alte cetăți și le-au dat turcii făină, pesmed de le-au prins foamea. Și așa, cu această rușine s-au întors țarul cu ai lui în țara sa”.

„Toma spătarul, [...] îndată ce a venit veste la Brăila, unde era, că au făcut pace moscalii cu turcii au rămas înghețat ca un mort multă vreme¹⁹”. Ulterior, pe Valea Prahovei, el a trecut în Ardeal și de acolo, prin Polonia, în Rusia la curtea țarului Petru I²⁰.

Amănunte cu privire la asediul propriu zis nu avem, însă cele două relatări ale contemporanilor din Moldova și Țara Românească evocați aici, consemnările rușilor sau ale unor străini, colaboratori ai țarului Petru cel Mare, lămuresc cele întâmplare din punct de vedere strict militar²¹.

¹⁶ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717*, ed. Const. Grecescu, București, 1959, p. 110.

¹⁷ *Ibidem*, p. 111.

¹⁸ *Ibidem*, p. 112.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 113.

²¹ A se vedea C. Șerban, *op. cit.*, pp. 451-452 și notele.

Știm astfel că în două zile de la luarea hotărârii, corpul expediționar al generalului Rönne era gata și părăsea la 30 iunie grosul oștilor țarului. Prin Bârlad, aprovizionându-se, trecea apoi Siretul și se îndrepta spre Focșani și apoi ajungea la mănăstirea de la Măxineni. Aici rușii nu găseau proviziile de care aflușeră, pentru că fuseseră evacuate la Urlați²².

La 11 iulie, pe timpul nopții, generalul Rönne²³ pleca în marș forțat spre Brăila, unde ajungea după 11 ore. El ordona săparea unui șanț paralel cu cel realizat de Daud pașa, comandantul garnizoanei otomane, la periferia orașului și ocupa totodată și malul stâng al Dunării. Supusă asediului începând cu noaptea de 13 spre 14 iulie 1711, garnizoana otomană capitula în cursul zilei de 14. Daud pașa pierduse din cei 3.000 de ostași circa 700, în timp ce rușii din aproximativ 6.000 doar 400. La 15 iulie 1711 generalul Rönne intra în Brăila dar, din păcate, doar pentru trei zile, pentru că, în aceeași zi, sosi vestea dezastrului de la Stănilești²⁴ și cetatea avea să fie din nou predată otomanilor. Tratatările începute de la 2 iulie între Brâncoveanu și generalul Rönne erau întrerupte de cursul evenimentelor militare hotărâtoare ce se desfășuraseră pe malul Prutului, la Stănilești. Asediul Brăilei de la 1711 rămâne o victorie de moment, inutilă prin efortul și pierderile umane, chiar reduse ale rușilor, pentru că războiul era câștigat de otomani, cu importante consecințe pe toate planurile pentru Principatele Române.

Brăila–Galați

²² *Ibidem*, p. 452.

²³ August Wilhelm Hupel, *Materialien zu einer liefländischen Adelsgeschichte nach der bey der letzten dasigen Matrikul-Commission angenommenen Ordnung. Der Nordische Miscellaneen*, vol. 15-17, Riga, 1788, p. 608.

²⁴ Constantin C. Giurescu, *Istoricul orașului Brăila din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1968, p. 127.